

# HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 15 juli 2022

Mål nr

B 7806-21

## **PARTER**

### **Klagande**

SS

Ombud och privat försvarare: Advokat PS

### **Motparter**

1. Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

2. SV

3. LDA

4. NDA

Ombud och målsägandebiträde för 3 och 4: Advokat MP

**SAKEN**

Anstiftan av mord m.m.

**ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE**

Hovrätten över Skåne och Blekinges dom 2021-11-24 i mål B 1603-21

---

**DOMSLUT**

Högsta domstolen – som meddelar prövningstillstånd även i påföljdsfrågan och i frågan om SVs enskilda anspråk men inte i övriga delar av målet – ändrar hovrättens domslut på det sättet att Högsta domstolen

- frikänner SS från åtalet för anstiftan av försök till mord, och
- avslår SVs yrkande om skadestånd.

I övriga delar står hovrättens dom fast.

Högsta domstolen fastställer hovrättens sekretessförordnanden.

MP ska få ersättning för sitt biträde åt LDA och NDA i Högsta domstolen med 13 068 kr. Av beloppet avser 10 454 kr arbete och 2 614 kr mervärdesskatt.

Staten ska svara för kostnaden.

**YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.**

SS har yrkat att Högsta domstolen ska frikänna honom från samtliga åtal och avslå samtliga skadeståndsanspråk eller i vart fall lindra påföljden så att den bestäms till fängelse på viss tid i stället för på livstid.

I andra hand har SS yrkat att Högsta domstolen ska återförvisa målet till hovrätten för ny prövning.

Riksåklagaren samt LDA och NDA har motsatt sig att hovrättens dom ändras. SV har inte yttrat sig i Högsta domstolen.

Högsta domstolen har meddelat det prövningstillstånd som framgår av punkten 7.

Riksåklagaren har i Högsta domstolen yrkat att domstolen, om SS inte döms för anstiftan av mord på AA, i stället, enligt ett tillägg till gärningsbeskrivningen, dömer honom enligt 3 kap. 7 § andra stycket och 23 kap. 4 § brottsbalken för anstiftan av grovt vållande till annans död.

SS har yrkat att riksåklagarens andrahandsyrkande ska avvisas.

**DOMSKÄL****Frågorna i målet**

1. Högsta domstolen tar i domen ställning till frågan om den som uppdragit åt annan att döda en viss person kan dömas för anstiftan av mord, trots att gärningsmannen på grund av förväxling har dödat en annan person. I målet uppkommer också frågan om den som har lämnat uppdraget kan dömas för, utöver anstiftan av mord på det faktiska offret, anstiftan av försök till mord på det tilltänkta offret.

## **Bakgrund**

2. Den 2 februari 2018 sköts AA till döds av okända gärningsmän. Vid tillfället var han tillsammans med SV och en tredje person.
3. SS åtalades för anstiftan av mord och anstiftan av försök till mord. Enligt åklagaren hade SS anstiftat gärningsmännen att döda SV och det var endast tillfälliga omständigheter som medförde att AA, i stället för SV, dödades. Åklagaren gjorde gällande att SS skulle dömas för anstiftan av mord på AA och anstiftan av försök till mord på SV.
4. Såväl tingsrätten som hovrätten har funnit klarlagt att SS hade gett gärningsmännen i uppdrag att döda SV men att gärningsmännen misstog sig på person och i stället siktade på och träffade AA. Båda domstolarna har också gjort bedömningen att SS inte hade någon avsikt att AA skulle dö och att han inte heller hade likgiltighetsuppsåt till AAs död.
5. Tingsrätten frikände SS från anstiftan av mord på AA men dömde honom för anstiftan av försök till mord på SV. Hovrätten har däremot dömt honom för båda brotten.
6. Domstolarna har dessutom dömt SS för anstiftan av mord vid ett annat tillfälle och för grovt penningtvättsbrott. Påföljden för den samlade brottsligheten har bestämts till fängelse på livstid.

## **Prövningstillståndet**

7. Med utgångspunkt i vad hovrätten funnit utrett om de faktiska förhållandena har Högsta domstolen meddelat prövningstillstånd i fråga om den rättsliga bedömningen av SSs agerande enligt gärningsbeskrivningen

avseende brott mot AA och SV. Frågan om prövningstillstånd rörande målet i övrigt har förklarats vilande.

### **Uppsåt och kravet på subjektiv täckning**

8. Enligt 1 kap. 2 § brottsbalken ska en gärning, om inte annat är särskilt föreskrivet, anses som brott endast när den begås uppsåtligen. Kravet på uppsåt gäller, i de delar som här är relevanta, de olika förutsättningar som ställs upp i respektive straffbestämmelse (brottsrekvisit) för att en gärning ska vara straffbar. Gärningen ska, brukar det sägas, vara täckt av uppsåt (täckningsprincipen).

9. Uppsåt kan vara av olika slag. När det gäller mord kan gärningen vara uppsåtlig därför att gärningsmannen avsåg att offret skulle dö (avsiktsuppsåt) eller därför att han eller hon insåg att gärningen skulle leda till offrets död (insiktuppsåt). Men uppsåt kan också utgöras av s.k. likgiltighetsuppsåt, dvs. gärningsmannen insåg att det fanns en risk för att handlandet skulle leda till offrets död och var likgiltig inför riskens förverkligande.

10. Den nu angivna huvudregeln om uppsåt som en förutsättning för ansvar för brott gäller bl.a. i fråga om mord (jfr 3 kap. 1 § brottsbalken). I de fall där det uttryckligen anges i lagtexten kan dock redan oaktsamhet eller grov oaktsamhet föranleda straffansvar. Exempelvis kan den som av oaktsamhet orsakar annans död dömas för vållande till annans död (se 3 kap. 7 §).

11. Ansvar för brott enligt brottsbalken kan utkrävas inte enbart av den som har utfört gärningen utan även av annan som har främjat gärningen med råd eller dåd. Den som, utan att själv vara gärningsman, har förmått annan att utföra gärningen ska dömas för anstiftan, medan annan medverkande ska dömas för medhjälp. (Se 23 kap. 4 § första och andra styckena.)

12. Varje medverkande ska bedömas efter sitt uppsåt eller sin oaktsamhet (se 23 kap. 4 § tredje stycket). Också vid anstiftan och medhjälp finns alltså – såvitt gäller uppsåtliga brott – ett grundläggande krav på att brottsrekvisiten enligt det tillämpliga straffbudet är täckta av uppsåt.

13. Det krävs inte någon fullständig överensstämmelse mellan anstiftarens eller medhjälparens föreställning om hur gärningen ska utföras och det verkliga händelseförloppet. När flera är inblandade i en brottslig verksamhet har inte alltid varje medverkande kännedom om hur brottet närmare ska gå till och detta fordras inte heller för att uppsåtskravet ska vara uppfyllt. I vilken utsträckning och hur precist uppsåtstäckning måste föreligga kan inte anges generellt utan får bli beroende av vilken gärning som är aktuell. (Jfr ”Medhjälpen till skattebrottet” NJA 2007 s. 929.)

14. Genom att anstifta annan att begå brott sätter anstiftaren ett händelseförlopp i rörelse som han eller hon inte alltid kommer att kunna styra. Detta påverkar bedömningen av uppsåtstäckning vid anstiftan.

15. Det är visserligen givet att en anstiftare normalt inte har uppsåt till en gärning som är av allvarligare slag än den som anstiftan gällde (jfr ”Skjutningen vid Stureplan” NJA 1996 s. 27 där två personer som avsett att medverka till en misshandel inte ansågs ha uppsåt till de mord som kom att utföras). Det utesluter emellertid inte att anstiftarens uppsåt kan täcka även andra gärningar än den som anstiftan mer konkret avsåg. Så bör t.ex. den som har övertalat annan att begå ett inbrott för att stjäla pengar kunna dömas för anstiftan till inbrottsstöld även om gärningsmannen vid inbrottet tillgriper smycken i stället för pengar. En sådan tillämpning av täckningsprincipen bör dock förutsätta att den gärning som faktiskt begås träffas av samma straffbestämmelse eller annars är straffrättsligt likvärdig med den gärning som anstiftaren åsyftade. Som en ytterligare förutsättning bör gälla att den utförda gärningen utgör en tänkbar följd av det händelseförlopp som anstiftaren har satt i rörelse.

16. Bedömningen av en anstiftares uppsåt måste alltså ofta göras från delvis andra utgångspunkter än när det gäller bedömningen av uppsåtet hos den som faktiskt utför gärningen.

*Särskilt om uppsåtstäckning vid förväxling*

17. Den som ger någon annan i uppdrag att begå ett brott har, som utgångspunkt, uppsåt till den gärning som förövas i enlighet med och som en följd av hans eller hennes instruktioner.

18. En särskild fråga som kan uppkomma vid brott mot person är om den som förmår annan till ett sådant brott kan anses ha uppsåt till den sedermera begångna gärningen även när gärningsmannen på grund av förväxling av två personer har angripit någon annan än den som anstiftaren avsåg.

19. Det råder inget tvivel om att gärningen i ett sådant fall (*error in persona*) är täckt av gärningsmannens uppsåt. Gärningsmannen har ju i gärningsögonblicket uppsåt att den som han eller hon riktar sitt angrepp mot ska drabbas av effekten av angreppet.

20. Det är inte lika självklart att den som har uppmanat gärningsmannen att begå brottet i en situation av detta slag har uppsåt till det brott som faktiskt förövas. Det gäller i vart fall om händelseförloppet har utvecklats på ett från anstiftarens perspektiv helt oönskat sätt och anstiftaren alltså inte velat att gärningen skulle drabba just det faktiska offret.

21. En jämförelse kan här göras med en annan situation, nämligen när ”fel person” har angripits som en följd av att gärningsmannen medvetet har valt att angripa en annan person än den som uppdraget avser. I detta fall – och i en del angränsande fall – kan den som har lämnat uppdraget normalt inte dömas för anstiftan av brottet. Det beror i första hand på att det inte råder ett tillräckligt samband mellan uppdraget och den sedermera förövade gärningen. Frågan om uppsåt ställs då inte på sin spets.

22. I målet aktualiseras också den särskilda situation som i den rättsvetenskapliga litteraturen brukar benämnas *aberratio ictus* (felhugg). *Aberratio ictus* kännetecknas av att gärningsmannen riktar sitt angrepp mot just den person som han eller hon avser att angripa men missar och råkar döda eller skada någon annan. Frågan om straffansvar vid *aberratio ictus* är omdiskuterad (se bl.a. Petter Asp, Om uppsåtstäckning vid *aberratio ictus*, JT 2001/02 s. 610 ff. och Peter Borgström & Samuel Cavallin, Om uppsåtstäckning och rättsfallet RH 2001:2, JT 2002/03 s. 717 ff.). I vart fall tidigare har det ansetts att gärningsmannen i denna situation inte kan dömas för uppsåtligt brott mot det faktiska offret, eftersom han eller hon har saknat uppsåt att angripa denne. Gärningsmannen borde enligt denna uppfattning i stället dömas för försöksbrott i förhållande till det tilltänkta offret och för oaktsamhetsbrott i förhållande till det faktiska offret.

23. I målet har, genom en vidareutveckling av detta synsätt, hävdats att en anstiftare inte bör tillräknas uppsåt till ett mord där gärningsmannen förväxlar två personer. Skälet till det skulle då vara att situationen, från anstiftarens utgångspunkt, har karaktär av *aberratio ictus*, eftersom det ”verktyg” som anstiftaren har använt sig av, dvs. gärningsmannen, har ”missat målet”.

24. Det finns inte här anledning att närmare ta ställning till gärningsmannens ansvar vid *aberratio ictus*. De synsätt som har utvecklats kring *aberratio ictus* tar sikte på att hantera en mycket speciell situation och är i första hand inriktade på gärningsmannens ansvar. Det skulle leda för långt att tillämpa dessa resonemang även på frågan om anstiftarens ansvar vid förväxling.



25. Frågan är då hur anstiftarens uppsåt ska bedömas i en situation av det nu aktuella slaget, dvs. där gärningsmannen till följd av förväxling har riktat angreppet mot fel person. Varken lagstiftningen eller svensk rättspraxis ger något svar på frågan. En vanlig uppfattning i den rättsvetenskapliga litteraturen är dock att anstiftarens uppsåt bör bedömas på samma sätt som om anstiftaren hade varit gärningsman, i vart fall så länge inte gärningsmannen i det väsentliga har gått utanför uppdragets innehåll (se t.ex Johan C.W. Thyren, Kommentar till strafflagen kap. 14, 1918, s. 154 f., jfr även Ivar Strahl, Allmän straffrätt i vad angår brotten, 1976, s. 124 ff., Nils Jareborg, Allmän kriminalrätt, 2001, s. 345, samt Petter Asp och Magnus Ulväng, "Sweden" i Participation in Crime, 2013, s. 446).

26. Det förefaller som att uppfattningen i den rättsvetenskapliga litteraturen har tagit intryck av tysk rättspraxis, däribland ett avgörande som den tyska Bundesgerichtshof meddelade år 1990 (BGH 25.10.1990-4 StR 371/90, "Hoferben"). I det målet var det fråga om huruvida den som hade uppdragit åt annan att begå ett mord kunde dömas för anstiftan av mord när gärningsmannen till följd av förväxling hade kommit att döda fel person. Den tyska domstolen ansåg att gärningsmannens misstag inte påverkade anstiftarens ansvar så länge misstaget inte låg utanför vad som var förutsebart enligt allmän livserfarenhet.

27. Detta ligger i linje med vad som generellt får anses gälla enligt svensk rätt i fråga om anstiftares uppsåt och framstår också som ett rimligt synsätt (jfr p. 15).

28. Mot denna bakgrund bör täckningsprincipen tillämpas på så sätt att den som uppsåtligen anstiftar annan till en straffbar handling, t.ex. mord, även vid förväxling av det aktuella slaget kan tillräknas uppsåt till den gärning som gärningsmannen begår som en följd av anstiftarens uppdrag. Detta bör dock förutsätta dels att den gärning som anstiftan avser är straffrättsligt likvärdig

med den gärning som faktiskt begås, dels att utfallet är en tänkbar följd av det händelseförlopp som anstiftaren har satt i rörelse.

*Särskilt om ansvar för försök till brott*

29. I 23 kap. 1 § brottsbalken finns bestämmelser om försök till brott. Av dessa bestämmelser följer att den som påbörjat utförandet av ett brott utan att detta kommit till fullbordan kan dömas för försök till brottet, om brottet är straffbart på försöksstadiet. En förutsättning för detta är dock att det har förelegat fara för att handlingen skulle leda till brottets fullbordan eller att sådan fara varit utesluten endast på grund av tillfälliga omständigheter.

30. Ansvar för försöksbrott begränsas alltså av att gärningsmannen måste ha påbörjat utförandet av brottet. Detta brukar beskrivas så att han eller hon måste ha passerat försökspunkten. Var försökspunkten ligger vid ett visst brott beror bl.a. på straffbestämmelsens utformning men också på omständigheterna i det enskilda fallet. Allmänt sett bör man vid bedömningen av var försökspunkten ligger placera denna i det skede av händelseförloppet där det kan konstateras att gärningsmannen har uppsåt att fullborda brottet (se ”Bussen i Östberga” NJA 2017 s. 531 p. 20).

*Särskilt om ansvar för försök vid förväxling*

31. En särskild fråga är vad som gäller vid brott mot person när gärningsmannen dödar eller skadar en annan person än den som han eller hon har avsett att döda eller skada. Vid *error in persona* kan gärningsmannen i ett sådant fall dömas för fullbordat brott gentemot den som faktiskt har blivit dödad eller skadad (se p. 19). Frågan är om gärningsmannen därutöver kan dömas för försök till brott mot det tilltänkta brottsoffret.

32. En nödvändig förutsättning för att gärningsmannen i denna situation ska kunna dömas för försök är givetvis att de objektiva kraven som gäller för ansvar för försöksbrott är uppfyllda. Det innebär bl.a. att gärningsmannen måste ha nått så långt i sitt handlande att försökspunkten har passerats (se p. 30). Dessutom krävs att försöksbrottet täcks av gärningsmannens uppsåt.

33. Ibland står det utan vidare klart att dessa förutsättningar är uppfyllda. Så är fallet när någon, i uppsåt att döda en viss person, urskillningslöst skjuter in i en grupp av människor bland vilka det tilltänkta offret befinner sig och därvid dödar någon annan. Det är tydligt att gärningsmannen då har inlett ett handlande som har varit ägnat att orsaka även det tilltänkta offrets död – och att försökspunkten alltså är passerad – och att han eller hon har haft uppsåt i förhållande till flera personers död. Gärningsmannen kan då dömas inte bara för mordet på det faktiska offret utan även för försök till mord på det tilltänkta offret. Att han eller hon har tagit miste på vem som är vem bland dem som skotten avlossades mot saknar straffrättslig relevans.

34. Situationen kan emellertid också vara den att försökspunkten ännu inte är passerad när det gäller mord på det tilltänkta offret. Så blir givetvis fallet om det tilltänkta offret över huvud taget inte befann sig på platsen vid tiden för angreppet på det faktiska offret. Normalt har försökspunkten inte heller passerats om det tilltänkta offret visserligen var på platsen men gärningsmannen riktade vapnet endast mot någon annan.

35. Också uppsåtsbedömningen kan leda till att gärningsmannen inte bör dömas för, utöver mord på det faktiska offret, försök till mord på det tilltänkta offret. I och för sig står det klart att gärningsmannens avsikt i förväxlings-situationen var att en person, dvs. det tilltänkta offret, skulle dödas. Frånsett de speciella situationer som har berörts tidigare (p. 33) har han eller hon emellertid normalt inte haft uppsåt till mord på fler än en person. Att trots detta döma gärningsmannen för såväl mord som försök till mord skulle

innebära att gärningsmannens uppsåt att döda en person sträcks ut till att omfatta två personer, något som inte bör komma i fråga (jfr Petter Asp, *De osjälvständiga brottsformerna*, 2021, s. 72 f.).

*Anstiftares ansvar för försöksbrott*

36. Av 23 kap. 4 § brottsbalken följer att den som har förmått annan till ett försöksbrott kan dömas för anstiftan till försök. En förutsättning för detta är givetvis att de objektiva förutsättningarna för försöksbrott föreligger. Det innebär bl.a. att gärningsmannen måste ha passerat försökspunkten för brottet. Om så inte är fallet, får det i stället övervägas om det finns förutsättningar att döma den som har uppmanat annan att begå brott för stämpling till brott (se 23 kap. 2 § andra stycket brottsbalken).

37. När det är fråga om försök till uppsåtsbrott krävs det dessutom att anstiftarens uppsåt täcker det fullbordade brottet. Frågan om anstiftarens uppsåt får då bedömas på samma sätt som vid anstiftan av ett fullbordat brott (jfr p. 12–15 samt p. 28, såvitt gäller uppsåt vid gärningsmannens *error in persona*).

38. I en förväxlingssituation kan frågan också uppkomma huruvida den som anstiftat annan till mord kan dömas för, utöver anstiftan av mordet på det faktiska offret, anstiftan av försök till mord på det tilltänkta offret. Den frågan bör besvaras på samma sätt som för gärningsmannen (se p. 32–35). Det innebär att en nödvändig förutsättning för att anstiftaren ska kunna dömas för anstiftan av försök till mord är att gärningsmannen har passerat försökspunkten i förhållande till det tilltänkta offret. Dessutom krävs att anstiftaren har haft uppsåt till två eller flera personers död.

**Bedömningen i detta fall**

*SS ska dömas för anstiftan av mord på AA*

39. I enlighet med hovrättens dom och Högsta domstolens prövnings-tillstånd ska SSs inblandning i AAs död bedömas med utgångspunkt i att SS hade gett gärningsmännen i uppdrag att döda SV men att gärningsmännen misstog sig på person och i stället siktade på och träffade AA.

40. Gärningsmännens handlande var alltså en följd av att SS uppsåtligen hade gett dem i uppdrag att begå ett mord. Dödandet av AA var straffrättsligt likvärdigt med det tilltänkta dödandet av SV. Det förhållandet att flera personer involverades gav tillsammans med övriga omständigheter anledning att räkna med att en skjutning av det slag som SS anstiftade skulle kunna drabba också andra än SV, däribland AA. Utfallet var alltså en tänkbar följd av det händelseförlopp som SS hade satt i rörelse. AAs död har därmed varit täckt av SSs uppsåt.

41. SS ska följaktligen dömas för anstiftan av mord på AA.

42. Det saknas med denna bedömning skäl att ta ställning till SSs yrkande om avvisning av riksåklagarens andrahandsyrkande.

*SS ska inte dömas för anstiftan av försök till mord på SV*

43. I avsaknad av utredning om annat får det antas att samtliga skott som avlossades i samband med AAs död avfyrades i riktning mot honom. I gärningsögonblicket framstod skjutningen därför som ett brott riktat mot AA, om än begånget i tron att AA var SV. Utredningen visar att gärningsmännen omedelbart insåg sitt misstag. Det finns dock ingenting som tyder på att de därefter gick till angrepp mot andra personer på platsen. Händelseförloppet innefattade alltså bara ett enda handlande, angreppet mot AA.

44. Frågan är då om gärningsmännens handlande innebar att försökspunkten hade passerats när det gäller det påstådda försöket till mord. Vad som framför allt talar för det är att gärningsmännens uppsåt egentligen avsåg SV och att avlossandet av skotten manifesterade en vilja att fullfölja detta uppsåt. Mot detta ska dock vägas att det, såvitt framkommit, aldrig kom att avlossas några skott mot SV och att vapnet inte heller riktades mot honom.

45. Utredningen ger därmed inte stöd för att försökspunkten hade passerats när det gäller försök till mord på SV. Det innebär att det inte finns förutsättningar att döma SS även för anstiftan av försök till mord (jfr p. 36).

46. Utredningen ger inte heller stöd för att SS hade uppsåt till mer än en persons död. Också detta medför att han inte ska dömas för anstiftan av försök till mord (jfr p. 38).

47. Åtalet mot SS för anstiftan av försök till mord på SV ska alltså ogillas.

### **Målet i övrigt**

#### *SVs skadeståndsyrkande*

48. Med hänsyn till den bedömning som Högsta domstolen har gjort i frågan om SSs ansvar för anstiftan av försök till mord bör prövningstillstånd meddelas i den del av målet som avser SVs skadeståndsyrkande.

Skadeståndsyrkandet grundar sig på ett påstående om brott. Eftersom SS inte döms för det brottet, ska skadeståndsyrkandet ogillas.

#### *Frågan om prövningstillstånd i övriga delar av målet*

49. Det förhållandet att SS frikänns i viss del bör också föranleda att prövningstillstånd meddelas i påföljdsfrågan. Det finns däremot inte anledning att ge prövningstillstånd i övriga delar av målet.

*Påföljdsfrågan*

50. I detta mål döms SS för bl.a. anstiftan av mord i två fall. Även med beaktande av att han nu frikänns från åtalet för anstiftan av försök till mord framstår den ådömda påföljden, fängelse på livstid, som befogad. Hovrättens dom i påföljdsdelen ska därför stå fast.

---

---

---

I avgörandet har deltagit justitieråden Anders Eka, Agneta Bäcklund, Sten Andersson (referent), Eric M. Runesson och Stefan Reimer  
Föredragande har varit justitiesekreteraren Sofie Westlin